

DR. SUBA JÁNOS:^{*}
Nemzetiségek törekvések kartográfiai ábrázolása
cseh és szlovák példák alapján

Abstract

The minorities of the AH Monarchy, aspiring to independent national statehood, had been planning their secession from Hungary since many decades. During the First World War they got the chance to dismember the Hungarian state not only on maps, but also in the reality. Had the Romanian, Czech-Slovak and Yugoslav claims been fulfilled, only a stump would have remained of Hungary, which the successor states would readily divide among themselves, too. From a period of 1842–1919, we know 23 (!) different plans to alter the Hungarian borders. The paper presents the conceptions devised by Czech and Slovak politicians and experts for the borders of the new Czech-Slovak state.

Bevezetés

A magyarországi nemzetiségek nemzeti tudatra ébredve, már a 18. század végétől ki kívántak válni a történelmi magyar állam kötelékéből. A nemzetiségek öntudatát kialakító és formáló csoportok minden esetben magyarelleneseek voltak. A politikai energiák a nemzeti önmegvalósítási törekvésekre összpontosultak, súlyosbítva azzal, hogy a határokon túl a román és a szerb nemzetállamok támogatták a törekvéseket. A világháború bármilyen kimenetele a történelmi Magyarország végét jelentette. Győzelem esetén újabb szláv tömegek kerültek a birodalomba, ami a birodalom átalakítását jelentette volna a magyar érdekek rovására. Vereség esetén pedig az önálló nemzetállamok kialakulása.

A Monarchia nemzetközi funkciója az volt, hogy ellensúlyozza Németországot, és elszigetelje Oroszországot. Egyik feladatának sem tudott megfelelni, és ez befolyásolta az antant álláspontját. Új konstrukciót kellett létrehozni. A régi feladat megvalósítását az önálló kisállamokra bízták. Ennek feltétele a történelmi Magyarország széttörése lett. Így Magyarország szenvedte a legnagyobb veszteségeket.

A győztes utódállamok céljainak megvalósításánál maximálisan kihasználták a térségben kialakult helyzetet. Azt, hogy a térségben nagyhatalmi vákuum volt, a szövetségesek katonailag nem voltak jelen. Magyarország a belgrádi konvenció értelmében leszerelte a hadseregét. A belgrádi konvenciótól a békeszerződés aláírásáig megszállták a kívánt területeket, kialakították az elképzelt határokat, amelyeket kisebb-nagyobb módosításokkal végül is Párizsban jóváhagytak. A kisállamok megnyerése és megerősítése – hogy feladatukat be tudják tölteni – fontos feladattá vált. Ezért az etnikai és a történelmi elvek mellett támogatták a gazdasági, stratégiai és közlekedési szempontokon alapuló határokat.¹ Az egész békerendszernek az egyik legnagyobb hibája az volt, hogy egy egységes piacot, egy jól működő a munkamegosztás természetesen folyamatában kialakult, egymást kiegészítő gazdaságot darabolt szét politikai-hatalmi megfontolások alapján.

^{*} Dr. PhD – Hadtörténelmi Intézet és Múzeum.

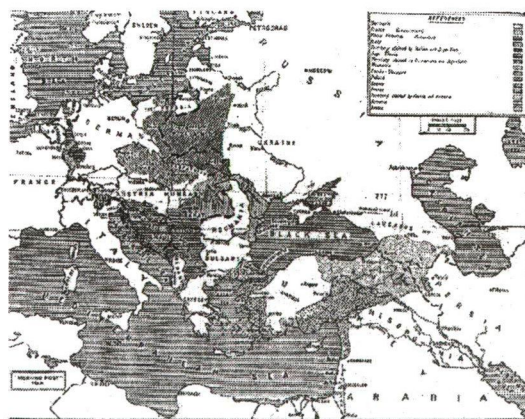
Térképek Magyarország felosztásáról

1842 és 1919 között nagyon sok térkép készült Magyarország felosztásáról. A cseh tervezetések során Komárom és Nyitra között 8, Alacsony-Táttra és Eger között 12 olyan vonalat húztak ami mind jó lett volna szerintük határnak. Cseh vonatkozásban a trianoni határt legalább 13 próbálkozás előzte meg. A Románia felé vont trianoni határvonalnak 11 elődjét ismerjük, itt a maximum a Tisza mint határfolyó. A szerbek is megelégedtek 11 határvonalal, míg eljutottak a trianoni határig. A szerb követelések maximuma: a Szombathely–Nagykanizsa–Kaposvár–Baja–Hódmezővásárhely vonal volt. A különböző határvonalakat összevetve megállapíthatjuk, hogy csak a Fertő, Győr, Pest, Jászberény, Szolnok, Pusztaszer, Baja, Kaposvár, Nagykanizsa, Zalaegerszeg, Szombathely között húzható vonalon belüli terület az, amelyre még nem terveztek a háború előtt országhatárt.²

Miután az antant vezetői elhatározták a Monarchia szétdarabolását, ennek a térségnek a jövőjét a Habsburg-ellenes emigráns politikusok kezeire bízták.³ Az antant hatalmak cenzúrája szabad utat engedett ezen elképzelések publikálására.⁴ Ebben az újjárendezési folyamatban, amely nagyon képlékeny volt, hiszen a pillanatnyi erőviszonyok és a rövidlátó politikai érdekek határozták meg, a nemzetiségi politikusok elképzeléseit, ezen elképzeléseknek vagy azok hiányának meghatározó szerepük volt a térség jövőjének alakításában. Ezek az elképzelések térképi formát is öltöttek, hiszen be kellett mutatni a leendő állam elhelyezkedését, területeit és határait, azaz a földrajzi fekvését az újjárendeződő közép-európai térségben.

Ez interdiszciplinális téma – hiszen ez nemcsak kartográfiatörténet, hanem politikatörténet, sajtótörténet, eszmetörténet, kultúrtörténet is. Historiográfia történetét nézve az első és a legfontosabb alapvető mű dr. Olay Ferenc: *Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában* 1932-ben írott műve.⁵ Ezután a témával nem foglalkoznak, csak az ezredforduló után kerültek új anyagok publikálásra, amelyek a rég elfelejtett eredményeket is újra ismertetik.⁶

A területi követelések alapja mindig az etnikum szállásterülete. Ezért a néprajzi térképek elterjedése, propagálása nagymértékben fellendült. A londoni *Morning Post* című újság 1919. január 20-i számában közöl egy térképet (lásd *1. térkép*).

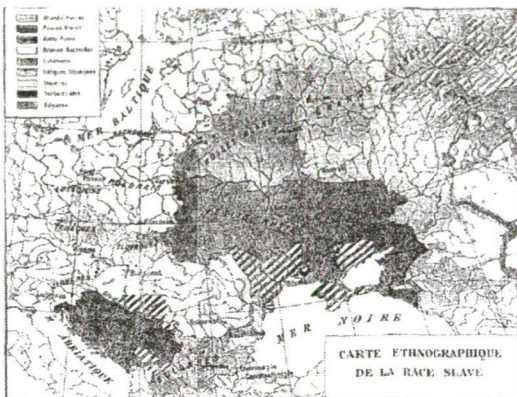

1. térkép. Nemzetiségi törekvések Európában (Forrás: *Morning Post*. 1919. január 20.)

A térképből világosan látszik, hogy a Monarchia területi integritása megpecsételődött. Az antant hatalmak a háború alatt annyiszor és annyira meggyőzően hangoztatták azt, hogy a népek önrendelkezési jogának a megteremtéséért, és e jog gyakorlása révén a szabad nemzetállamok létesítésének lehetőségéért harcolnak, hogy szándékuk őszinteségében a háború végen már a központi hatalmak közvéleménye sem kételkedett.

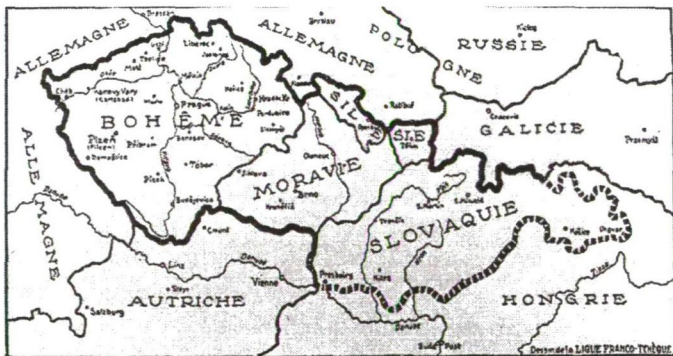
A szlovákok területi követeléseinek kartográfiai ábrázolásáról a világháború előtt csak néprajzi térképekről van tudomásunk, amelyek lexikonokban jelentek meg.⁷ E térképekről fogalmat alkothatunk, ha megnézzük Lubor Niederle prágai egyetemi tanár „La Race Slave” (A szláv faj) című könyvét. Az ott közölt térkép Európa szlávjainak „területi kiterjedését” mutatja be (lásd 2. térkép).⁸

2. térkép. A szláv faj néprajzi térképe (Forrás: Lubor Niederle: La Race Slave. Paris 1911.)

A szlovák terület határa a térkép szerint Pozsony–Nyitra–Érsekújvár–Léva–Losonc–Rimaszombat–Rozsnyó–Korompa–Sepsi–Sátoraljaújhely–Ungvár vonalon vonul végig. Tehát a szerző szerint Magyarország északi határától e vonalig terjedő terület szlovák lakta vidék.

Az emigráns cseh politikusok már a háború elején megkezdték elszakadási törekvéseik propagálását, és az új állam, a csehek és szlovákok állama határainak kijelölését.⁹ Először nehézségeket okozott a csehszlovák elnevezés értelmezése. Beneš azonban áthidalta ezt a problémát. *Pusztítsátok el Ausztria–Magyarországot* című könyvét¹⁰ ezekkel a szavakkal kezdte: „A csehszlovákok vagy egészen egyszerűen a csehek.” Ennél egyszerűbben azóta sem fogalmazták meg, hogy mit értettek akkor – a cseh politikusok – a csehszlovák nemzet fogalma alatt. A Párizsban megjelent „La Nation Tcheque” című emigráns folyóiratban már 1915-ben közölte a leendő Csehszlovákia térképét.

Les Pays-Tchèques (la Bohême, la Moravie, la Silésie et la Slovaquie) faisaient, jusqu'à présent, partie de la Monarchie d'Autriche-Hongrie dont ils étaient les pays les plus riches et les plus prospères. Ils forment un ensemble de 120.000 kilomètres carrés, habité par 12 millions d'habitants, dont 8 millions et demi de Tchèques et Slovaques.

LA NATION TCHÈQUE paraît le 1er et le 15 de chaque mois
Rédaction et Administration : 23, rue Boissançon, PARIS (14).
Tous les envois concernant la Rédaction doivent être adressés à M. Rodolphe KEPL, Secrétaire général.
La Rédaction est à la disposition des Abonnés et des Lecteurs de LA NATION TCHÈQUE
pour tous les renseignements sur les Pavs Tchèques.

3. térkép. A leendő Csehszlovákia térképe (Forrás: La Nation Techque Nr.15. Paris. 1915.)

Szlovákia határa itt még bizonytalan. A Csallóköz és az északi középhegységtől északra fekvő nagyobb városok, valamint a rutén lakta területek Magyarországhoz tartoznának.

Ugyancsak 1915-ben jelent meg a jövőző Csehszlovák állam térképe. Ezt a térképet az Amerikai Egyesült Államokban közölte a cseh emigráció.

Prvá mapka čsl. štátu, vydaná cieľom informovania v Amerike, r. 1915 }

4. térkép. A leendő Csehszlovákia térképe 1915-ből

(Forrás: Medvecký K: Slovenský prevat 1. Praha. 1930.)

A térképvázlaton Szlovákia déli határa már a Duna, kivéve Pozsonytól (Presburg) délre, ahonnan több magyar megyét akartak a Fertő-tóig Szlovákiához csatolni. Dunakanyartól a határ az Északi-Középhegységen át Tokajnál éri el a Tiszát. A Tisza folyását követve északon Ungvár irányába halad az Uzsoki hágóig. A rutén terület – a mai Kárpát-Ukrajna – itt még nem szerepel az új állam részeként.

A Sorbonne cseh érzelmű történelemtanára, Ernest Denis a Les Slovaques (a szlovákok) című 1917-ben megjelent munkájában térképet is közöl a csehszlovák állam hatáiról (lásd 5. térkép).¹¹

5. térkép. A Csehszlovák terület térképe

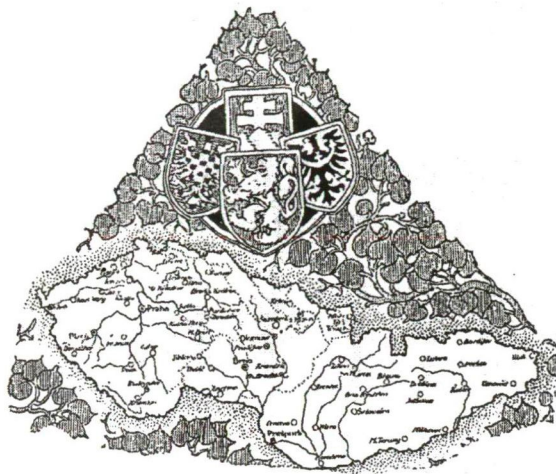
(Forrás: Ernest Denis: La Question D Autriche Les Slovaques. Paris. 1917.)

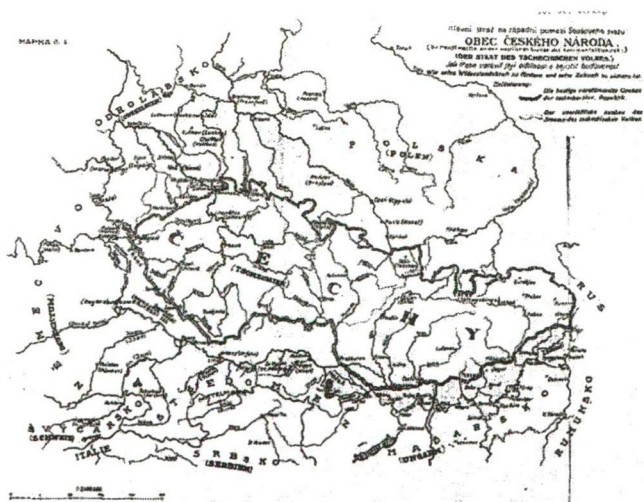
Ezen a térképen Szlovákia határa a Duna, majd a Duna vonalától az Északi-Középhegység: Nógrádverőce–Pásztó–Parád–Miskolc–Abaújszántó–vonalán keresztül, a Tokaj hegységen át Sátoraljaújhely–Ungvár vonalán át Uzsokig. A rutén terület itt még nincs bekebelezve. Viszont Miskolc már „Miskovec” alatt az új állam részeként van feltüntetve. A legfeltűnőbb az, hogy Pozsony Prespurek név nem szerepel rajta, Pozsony legújabb neve „Wilsonovo mesto” Wilson elnökről a „csehek nagy barátjáról” van elnevezve.

A következő propagandatérképet (lásd 8. térkép) Kassán foglalták le, a hadapródiskolában.

8. térkép. Propaganda cseh térkép az igényelt négy országrész címerével és a követelt területekkel (Forrás: Pesti Hírlap 1927. szeptember 7.)

Érdekessége, hogy egy boríték belését alkotta. A térképen Pozsony még Prepurknak van írva. Csallóköz Komárommal már cseh területnek van feltüntetve. A déli határvonal itt is az említett északi középhegység gerincvonalán húzódik. Majd Miskolc–Ungvár–Uzsok irányába folytatódik tovább. Ezen térképek alapja a Hadtörténelmi Térképtárban a B.XIV. a. 49. jelzet alatt lévő színes térkép,¹² amely a cseh-szlovák államot mutatja be 1918-ban, az elképzelések szerint. Szlovákia déli határa itt is az említett vonal.

9. térkép. A Kuffner-féle Nagy Csehszlovákia térképe

(Forrás: Hanus Kuffner: Nas stat a svetovy mir. Praha. 1918. Unser stat und der Welfrieden. Wien. 1922.)

A szlovák határ – ugyanúgy, mint a leendő csehszlovák állam többi határa – még mindig igen cseppfolyós állapotban volt. Ezért újabb és újabb tervek születtek. Ennek egyik bizonyítéka Hanus Kuffernak „Államunk és a világbéke” című munkája, amelyet németül is kiadtak.¹³ A füzet Európának a világháború utáni területi átalakítását tárgyalja, cseh szempontok alapján. A füzet azt fejtegeti, hogy annak érdekében, hogy a szláv kérdés végleges megoldásával az állandó békét biztosítsák Magyarországot és Németországot szét kell darabolni, és a lehető legszűkebb határok közé kell szorítani.

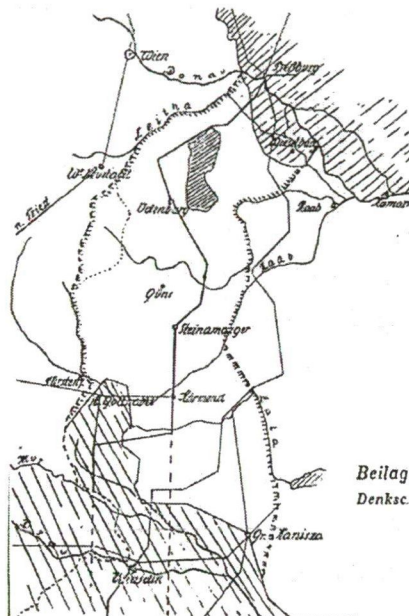
Kuffner elképzelése szerint Magyarország a Jász-kun vidékre, a Duna–Tisza felső közére és a Dunántúl középső részére, valamint a Baranya–Balaton–Duna–Dráva déli része közötti területen maradna meg. A térkép szerint Szlovákia déli határa a következő: Fertő-tavat átszelve (magába foglalja Moson vármegyét, Sopron és Győr vármegye egy részét), Répce folyása Csornán át Győrig ahol eléri a Dunát. Majd innen kiindulva déli irányba Bábolna–Kisbéren át Morig, majd a Vértes vonalát követve Tarján–Zsámbék vonalán át déli irányba. Így a Budai hegységet és Budát is magába foglalja a leendő cseh állam. Pest városa az elképzelések szerint magyar maradna. A határ Budától kiindulva Pilis–Nagykátá vonalon folytatódik tovább. Északon a Zagyva folyását követi Jászberényig, majd a Tarna folyó mellett Gyöngyösig. Gyöngyöstől Tiszaburáig, ahol átlépi a Tiszát. Tiszabura és Tiszafüred között egy hídfőt képez a határ, amelynek földrajzi közepe Tiszaigar. Tiszafüredtől a Tiszát követi Tiszaeszlárig. Tiszaeszlártól egyenes vonallal Turáig. Ez azt jelenti, hogy Nyíregyháza szlovák terület lenne, majd innen északra Csapnál és Uzsoknál folytatódik a határvonal. Magyarország nyugati határa: Kisbér–Mór–Székesfehérvár–Balaton déli partján futna. A térképvázlaton, mint látjuk, már felbukkan a csehszlovák–jugoszláv közös határ.

A csehszlovák–jugoszláv közös határ gondolata az úgynevezett korridor tervekben öltött formát, amelynek fő célja a magyarok és a németek elszigetelése volt. A békekonferencián résztvevő cseh delegáció egy memorandumot készített, amelynek az V. fejezete a „Csehszlovákia és Jugoszlávia szomszédsága” címet viselte.¹⁴ Ez tartalmazta a korridor tervét. A memorandum történelmi, földrajzi, politikai szempontokból vizsgálta a Közép-Európában az államokat. Eszerint Csehszlovákia és Jugoszlávia közötti szomszédság helyreállítása, valamint a németek és a magyarok elválasztása érdekében szükséges, hogy Nyugat-Magyarország négy vármegyéjét: Pozsony, Moson, Sopron és Vas megyéket a Cseh Köztársaságba és Jugoszláviába bekebelezzék. A memorandum szerint a korridor osztrák és magyar területeket foglalna magába.

10. térkép. A csehszlovák–jugoszláv korridor vázlata [Forrás: Emmerich Falk: Das Burgeland im Blickfeld Tschechischer Grossher schaftplane. Stuttgart. 1932. (továbbiakban: E. Falk.)]

A korridor magyar területen: a Rába folyó–Sárvár–Zala folyó és innen délre egyenes vonallal a Dráváig jelölné ki a határt. Míg az osztrák területen a Lajta folyó Bécsújhelyig, innen éri el a Drávát a határ futása. A legdöntőbb érvek közül a memorandum külön kiemeli a közlekedés-földrajzi szempontokat. A legfontosabb vasúti útvonal: Pozsony–Sopron–Szombathely–Körmend–Zalaegerszeg–Nagykanizsai vonal. Ennek a vonalnak egyik elágazása Körmendtől–Szentgotthárd felé van. Körmendtől délre egy vasútvonalat terveztek megépíteni Horvátország irányába.

11. térkép. A csehszlovák–jugoszláv korridor vasúti közlekedése (Forrás: E. Falk: i. m.)

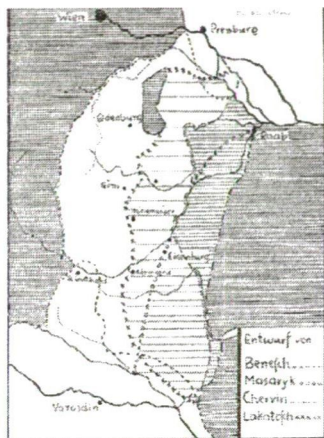
A korridor tervét a csehszlovák politikusok aktívan támogatták. Egy térképen a Csehszlovák köztársaság elnöke – Masaryk – saját kezével rajzolta be az új állam leendő határait, elképzelése szerint (lásd 12. térkép).

12. térkép. A Csehszlovák állam térképe a tervezett korridorral (Forrás: Medvecký K: Slovenský Prevát II. 32. old. Praha. 1930.)

A leendő zóna határaival azonban nem minden politikus értett egyet. Különböző tervek születtek, más és más megfontolásokból.

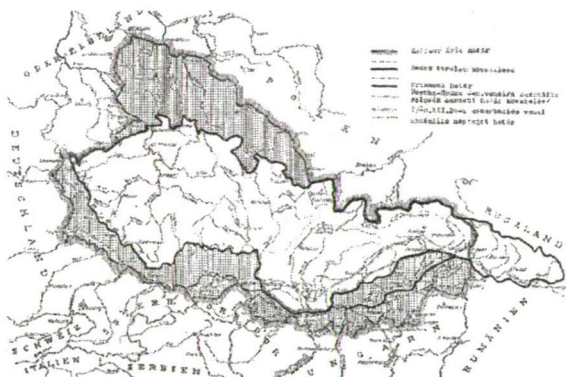
13. térkép. A korridor határai a különböző elképzelések szerint (Forrás: E. Falk: i. m.)

A legnagyobb területet Magyarországtól Beneš terve vette volna el a Győr–Balaton–Dráva vonal mentén. Míg Masaryk a Győr–Rába–Sárvár–Dráva vonalat igényelte. Legmértéktartóbb Lakatoš terve volt, aki a Rajka–Fertő-tó nyugati partja–Kőszeg–Szombathely–Körmend–Mura folyóval párhuzamosan akarta megvonni a korridor határát.

A korridor terve a békekonferencián végül elbukott.¹⁵ Ennek egyik fő oka Jugoszlávia közömbössége volt, melynek gyökereit a jugoszláv–olasz ellentétben kell keresnünk. Ugyanis a szoros olasz–cseh kapcsolatok visszatartották Jugoszláviát ettől a tervtől. A békekonferencia 1919. márciusi ülése elutasította a korridor tervét, miszerint az osztrák–magyar határ nem szorul változtatásra.

Egyébként ezzel a megvalósíthatónak hitt tervvel függött össze az, hogy Šrobár – Szlovákia első minisztere – a Piccione tábornok által javasolt Besztercebánya helyett Pozsonyt választotta székhelyül, ahova 1919. február 4-én be is költözött.

A térképek elemzéséből egyértelműen kiderül, hogy az etnográfiai határ csak kiindulási vonalként szerepelt. Míg a Monarchián belül hangoztatott cseh területi igények eleinte nyolc megyére korlátozódtak, a bécsi Birodalmi Gyűlésben már tizenhárom megyét emlegettek. A területi követeléseket követték nyomon az újabb néprajzi és demarkációs vonalak, határkijelölések.¹⁶

14. sz. térkép. Csehszlovák határelképzelések

(Forrás: Lajos Steier: Ungars Vegawaltingung Oberungar unter Tchsechisher herchaff. Wien. 1929. 880. p.)

Az etnográfiai érv később háttérbe szorult, mert az újabb és újabb követelések mindenütt átnyúltak a magyar etnikumba. Egyre inkább előtérbe kerültek a földrajzi érvek, hiszen Csehszlovákia Magyarország felé eső részeiben sehol sem terjeszkedik a természetes határáig.

Az újabb határjavaslatokat a „természetes határok” elérése motiválta. Ezen határjavaslatok kidolgozásában nagy szerep jutott Rudolf Kalhous alezredesnek, aki a párizsi béke-delegáció katonai szakértője és Beneš katonai tanácsadója volt. Az általa kidolgozott térképek a cseh vezetés maximális területi igényeit tartalmazzák. Ezeket a határjavaslatokat már topográfiai térképeken ábrázolták, és nem úgy nagy vonalakban, mint az eddig ismertett térképvázlatokon.¹⁷

A csehszlovák kormány a többi délkeleti határjavaslatait is földrajzilag indokolta. Indoklásképpen azt hozták fel, hogy a határ e része teljesen nyílt. Az északi terület földrajzi befejezése a Cserhát–Márta–Bükk–Tokaji hegységek gerince és a Tisza vonal. Ezért az általuk követelt vonal – mint ahogy a térképek zöme is bizonyítja – a Duna vonala Vácig, Cserhát–Mátrán át – Gyöngyöستől északra Bükk hegység gerincvonalán át – Miskolctól átvezető vonallal Sárospatakon át a Tisza partján vonulna végig. A rutén lakta területeken is a Tisza folyót akarták határvonalnak. Ezért támasztottak igényt Tarpa környékére is.

Az újabb vonalak kijelölése a térképeken mindig a politikai helyzet függvénye volt. Az antant vezetőivel megpróbálták elfogadtatni – etnográfiai, földrajzi, közlekedési és katonai szempontokra hivatkozva – az újabb vonalakat. Az újabb, Váctól Miskolcig húzódó demarkációs vonalat és változatait Beneš szorgalmazta Párizsban.¹⁸ Azonban a Károlyi-kormány bukásáig nem hoztak róla döntést. A tanácskormány elleni háborúban megkísérelték ugyan e vonal elérését, ez azonban csak részben, és rövid időre sikerült.

Lábjegyzetek

¹ A csehszlovák határok esetében erről lásd Gulyás László: A trianoni béke megalkotásának gazdasági vonatkozásai a csehszlovák béke-delegáció előterjesztéseinek tükrében. Konferenciakötet. Csíkszereda. 2002. 416–430. old.

² Suba János (1994): A szétmarcangolt ország IN: Száz rejtély a magyar történelemből (főszerk.: Halmos Ferenc) Budapest. 1994. 164–165. old.

³ Az egyik legfontosabb szereplő Edvard Beneš volt, szerepéről lásd Gulyás László: Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 2008.

⁴ A csehszlovák emigráció propaganda tevékenységéről lásd Gulyás László: Egy sikeres emigráció anatómiája. Edvard Beneš 1914–1918. AETAS 1996/2–3. szám, 103–108. old., tovább Gulyás László: „Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot”, avagy a Masaryk–Beneš-féle csehszlovák emigráció érvrendszerének első szintézise. LIMES 2000/4. szám. 35–50. old.

⁵ Dr. Olay Ferenc (1932): Térképek a nemzetiségi terjeszkedés szolgálatában Bp. 1932. Magyar Nemzeti Szövetség 1–42. old. + térképek. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1932. évi 656. és 6547. számából.

⁶ Suba János (2004): Cseh és szlovák elképzelések Szlovákia déli határáról IN: „Honvédő város” Nógrád megye északi határának megvédése Tudományos emlékülés a Nógrádi Történeti Múzeumban. Salgótarján 2004. szept. 23. Discussioes Neogradienses 8. Salgótarján 2005. (89. p.) 54–77. old.

⁷ Olay (1932.): i. m. 10. old.

⁸ Lubor Niederle (1911): La race slave tradiut par Louis Leger. Paris 1911. Alcan. in-8. XII.+ 231 lap és egy térkép. A térképet közli Olay (1932.): i. m.

⁹ Erről bővebben lásd Gulyás László: Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 2008. 41–96. old.

¹⁰ Edvard Beneš: Détruisez l’ Autriche Hongrie (Páris 1916.) című könyvének magyar nyelvű forráskiadását Gulyás László végezte el. Lásd Gulyás László (szerk.): „Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot! DOCUMENTA HISTORICA 5. Szeged 1992.

- ¹¹ *Ernest Denis* (1917): *La Question d' Autriche. Les Slovaques*. Paris. 1917. A térképet közli *Olay* (1932.): i. m.
- ¹² *Hadtörténeti Térképtár B.XIV. a.49. Stát Československý. [M. 1:3 000 000] Smichovč. 1918. Tiskem a nákladem graf. uměl. ustavu V. Neuberta. 30,5×15 cm. Szín. Hr. cs. A csehszlovák állam általános térképe 1918-ban, az elképzelések szerint.*
- ¹³ *Hanus Kuffner* (1922): *Unser Staat und der Welfrieden*. Wien. 1922. 32. old. + 6 térkép.
- ¹⁴ A memorandumot ismerteti *Gulyás László: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 60–63. old.*
- ¹⁵ *Gulyás László: Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Mária-besnyő–Gödöllő. 2008. 164–165. old.*
- ¹⁶ *Lajos Steier* (1929): *Ungars Vegawaltungung Oberungar unter Tchsechisher herchaff*. Wien. 1929. 880. p.
- ¹⁷ 19. *Die Tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/20*. Berlin. 1938. Memorandum Nr. 5. 176–181 p.
- ¹⁸ *Gulyás László: Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Mária-besnyő–Gödöllő. 2008. 144–176. old.*